

Święty Mikołaj – wczoraj i dziś. Na kanwie dyskusji interdyscyplinarnej

Święty Mikołaj otwarty na innych

Ślady świętych w kulturze laickiej są obfite. Nie zdajemy sobie wystarczająco sprawy, jak bardzo chrześcijańskie są podstawy naszej kultury. Wielu świętych „mieszka” między nami i towarzyszy różnym etapom życia. Przypominamy ich sylwetki, czasami zapominając o tym, że najpierw byli oni bohaterami wiary. Święty – to człowiek otwarty na innych. Nie jest świętym ktoś, kogo nie obchodzą inni ludzie i ich problemy. Święci wyróżniają się religijnością oraz kompetencjami społecznymi, jako wrażliwi na sprawy innych ludzi. Święty Mikołaj, o którym przypominamy sobie co roku w okolicach świąt Bożego Narodzenia, jest doskonałym przykładem takiej wrażliwości.

Św. Mikołaj urodził się ok. 270 roku w Patarze w Azji Mniejszej, w zamożnej rodzinie, jako oczekiwane i wymodlone dziecko Joanny i Epifanesa. Odziedziczony po rodzicach majątek przeznaczył dla ubogich oraz na rozbudowę świątyni. Mikołaj słynął z niezwyklej pobożności i umartwień. Był biskupem w Myrze. Zmarł w wieku ok. 70 lat. Obecnie jego relikwie znajdują się w Bari (Włochy).

Św. Mikołaj jest jednym z najbardziej znanych świętych chrześcijaństwa wschodniego i zachodniego. Od wieków otaczany jest kultem przez nadawanie licznych patronatów nad świątyniami, miastami, zawodami, domostwem, a także małżeństwami. Jest on też bohaterem utworów literackich. Najśłynniejszy żywot Świętego zawiera „Złota legenda” Jakuba de Voragine, której polskim odpowiednikiem są „Boży Szaleńcy” Zofii Kossak-Szczuckiej. Przedstawia go również sztuka sakralna. Św. Mikołaja widzimy jako biskupa, z pastorałem lub z księgą. Ikony hagiograficzne kreślą także symboliczne sceny z życia Świętego. Najczęściej, obok wizerunku Biskupa są trzy kule i trzy postacie dziewczęce. Kule symbolizują złoto, którym – według legendy – Święty potajemnie obdarował trzy młode dziewice, chroniąc je przed oddaniem do domu rozpusty. Są też wizerunki Mikołaja stojącego obok śpiących postaci. Scena obrazuje przyjęcie we śnie do cesarza Konstantyna, ze wstawiennictwem za trzema skazańcami. Mikołaj jest sytuowany także na tle morza, po którym pływają żaglowce. Legenda podaje, iż Święty uciszył morze ratując marynarzy. Według innej legendy, uratował on topielca – co także uwidaczniają niektóre dzieła. Znane są wizerunki Biskupa z Myry z trzema młodzieńcami w beczce. Legenda podaje, że wykrył on miejsce ukrycia ciał trzech zamordowanych chłopców, a następnie ich wskrzesił. Wizerunki Mikołaja czasem przedstawiają go z wilkiem. Wiąże się to z przekonaniem, że św. Biskup ochrania domostwo i zwierzęta gospodarcze przed szkodnikami. W sztuce utrwalono także wydarzenie przeniesienia relikwii św. Biskupa z Myry do Bari. Widać na nich orszak niosący trumnę. Wizerunki św. Mikołaja są pojedyncze, ale bywają także otoczone klejmami, to znaczy szeregiem małych obrazków, przedstawiających wydarzenia z życia Świętego.

Co daje Święty Mikołaj współczesnym?

Św. Mikołaj kojarzy się z prezentami świątecznymi. Praktyka ta wyrabia umiejętność dzielenia się z innymi czymś „od siebie”. Postawa życiowa oparta na tej umiejętności świadczy o dojrzałości społecznej człowieka. Takiej postawy wymaga się od nauczycieli, polityków, kierowników, dyrektorów, lekarzy – ludzi wykonujących wszelkiego rodzaju służbę społeczną. Jej wartość ekonomiczną dostrzegają także doświadczeni biznesmeni.

Mikołajowy model dojrzałości społecznej oznacza gotowość do niesienia bezinteresownej pomocy ludziom, od których nie oczekuje się zapłaty. Miarą tej dojrzałości jest brak żalu w ofiarowaniu komuś czegoś i zgoda na względną stratę własną. Względna – bo ostateczny bilans, biorący pod uwagę nie tylko ścieżki transakcji ilościowych, wychodzi korzystnie. W owym bilansie liczy się to, co dzieje się „pomiędzy” ludźmi. Rzeczy materialne tworzą jakby drogę do drugiej osoby, wytyczoną przez miłość. Dla świętego człowieka ważne jest jeszcze jedno

„pomiędzy” – umacniane w życzliwości i okazywaniu dobroci innym – jest to więź z Bogiem, dająca ogrom satysfakcji życiowej oraz siłę do heroicznej miłości drugiego człowieka, choćby był on najbardziej „nieświęty”.

Co daje współczesnym ludziom, żyjący w III/IV wieku Święty Mikołaj? Święty Biskup z Myry jest doskonałym przykładem oraz ikoną – symbolem – wyrabiania kompetencji społecznych, o które tak dzisiaj nawołuje się w procesie kształcenia na każdym stopniu edukacji. Coroczne spotkanie ze Świętym Mikołajem, zwłaszcza poprzez organizowanie prezentów rodzinnych, dostarcza okazji do przejścia przez „warsztaty tworzenia wspólnot” – tj. przekształcania grup społecznych we wspólnoty dające realne, silne i trwałe wsparcie swoim członkom. Wspólnota – rodzinna, zawodowa, państwowa itp. – której członkowie przyjmują postawy społeczne na wzór Świętego Mikołaja, jest stabilna i rozwojowa. Trzeba tylko nie zmarnować dorocznej okazji do wzięcia udziału w warsztatach Świętego Mikołaja, aby przygotowując świąteczne prezenty uczyć się ofiarnej miłości okazywanej przez cały rok.

Św. Mikołaj – wczoraj i dziś. Na kanwie dyskusji interdyscyplinarnej

Grono specjalistów wzięło udział w dyskusji interdyscyplinarnej na temat św. Mikołaja Biskupa Myry. Byli to teologowie, historycy, historycy sztuki, literaturoznawcy, muzykologzy, pedagogzy, religioznawcy. Owocem dyskusji jest praca zbiorowa pod redakcją Katarzyny Parzych-Blakiewicz, pt. „Św. Mikołaj Biskup Myry w wierze, pobożności, teologii i sztuce – dawniej i dziś. Perspektywa uniwersalna i regionalna”. Wydania książki podjęto się Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne – Olsztyn 2014. Książka liczy 315 stron. Jest czwartą w serii poświęconej Świętym, którzy zapisali się w fundamentach kultury chrześcijańskiej, zwłaszcza w Polsce i na Warmii. Pierwsza dyskusja poświęcona była Matce Bożej (w roku 2011), druga – św. Józefowi (w roku 2012), trzecia – św. Antoniemu Padewskiemu (w roku 2013). Książka o św. Mikołaju jest czwarta. Dostępna jest w wersji papierowej oraz elektronicznej w księgarniach internetowych.

Spis treści

W HISTORII

Ks. Andrzej Kopiczko: *Św. Mikołaj – patron kościołów na Warmii*

Ks. Jan Wiśniewski: *Pomezzańskie świątynie św. Mikołaja, biskupa*

Janusz Hochleitner: *Święty Mikołaj w życiu religijnym Warmiaków do pocz. XX wieku*

Ks. Marek Jodkowski: *Kościół pod wezwaniem św. Mikołaja we Fromborku w świetle dokumentów wschodniopruskiego konserwatora zabytków*

Stanisław Kuprjanik: *Dzieje kościoła parafialnego św. Mikołaja we Fromborku do roku 1945*

Józef Węclawik SVD: *Daleka bliskość św. Mikołaja. Postać Świętego w procesie desakralizacji*

W SZTUCE I LITERATURZE

Grażyna Kobrzeniecka-Sikorska: *Życie św. Mikołaja w klejmach ikon hagiograficznych*

S. Janina Bosko RM: *Ikonografia „św. Mikołaja” w sztuce sakralnej na Warmii*

Jowita Jagła: *O świętym Mikołaju, który nie był św. Benonem. Nowożytna ikonografia św. Mikołaja na terenie Polski Centralnej wobec jego kultu – przyczynek do badań*

Ks. Tomasz Garwoliński: *Św. Mikołaj w drukach z xv i xvi wieku Biblioteki „Hosianum” w Olsztynie*

Anna Rzymska: *Obraz świętego Mikołaja w pisarstwie Zofii Kossak-Szczuckiej*

W KULCIE

Roman Kordonsky: *Święty Mikołaj w tradycji kościoła greckokatolickiego*

Anna Rondonańska: *Kerymatyczne założenia symboliki św. Mikołaja w obchodach świąt Bożego Narodzenia*

Katarzyna Ignas: *Postać Świętego Mikołaja Biskupa w tradycyjnej i współczesnej obrzędowości na terenie archidiecezji przemyskiej*

Roman Kordonskyj: *Święty Mikołaj w tradycji i kulturze ludowej na Ukrainie*

W TEOLOGII

Bp Jacek Jezierski: *Ekumeniczne znaczenie Świętego Mikołaja z Myry*

Ks. Bartłomiej Matczak: *Ewolucja formularzy mszalnych we wspomnienie św. Mikołaja Biskupa i Wyznawcy*

Anna Zellma: *Święty Mikołaj jako wzór osobowy w szkolnym nauczaniu religii? (przyczynek do dyskusji)*

Tomasz Czura: *Teologiczna wizja piękna w kontekście postaci św. Mikołaja wyrażonej na ikonie*

Ks. Paweł Rabczyński: *Świętość i święci według Katechizmu Kościoła Katolickiego (1992)*

Katarzyna Parzych-Blakiewicz: *Dialog dzieł na przykładzie chrześcijańskiej symboliki mikołajowej*

Wstęp (obszerny fragment)

Św. Mikołaj jest świętym chrześcijańskim Tradycji Wschodniej i Zachodniej. W dziejach odnotowuje się ślady kultu św. Mikołaja, rozpowszechnianego przez żeglarzy i podróżników oraz kupców. Św. Mikołaj jest czczony, jako opiekun ubogich, dzieci i młodzieży, osób przygotowujących się do małżeństwa, rolników i gospodarzy, a także patron narodów i państw. Współcześnie kojarzony jest z dialogiem ekumenicznym i dziełami charytatywnymi.

Chrześcijański Wschód pieczołowicie pielęgnuje kult tego Świętego. Upowszechniane są legendy i wizerunki św. Mikołaja, poruszające zmysł wiary. Pamięć o nim jest odbierana jako obecność wśród wiernych nauczyciela Ewangelii i Pasterza. Sytuowany jest on w bliskości Osób Trójcy Świętej oraz Matki Bożej z Jezusem. Opisuje się go więc na ikonach mających na celu połączenie rzeczywistości ziemskiej, doczesnej z wiecznością. Tradycja chrześcijańska na Zachodzie ostatnich dwóch wieków zagubiła pierwotny profil św. Mikołaja. Wraz z przemianami zachodniej kultury industrialnej, postać Świętego została zredukowana do obrazu starszego pana poruszającego się na saniach z zaprzęgiem reniferów, rozdającego prezenty w okresie liturgicznym związanym ze świętami Bożego Narodzenia. Wizerunkowi Świętego Biskupa odebrano insygnia biskupie oraz atrybuty świętości. Taki obraz św. Mikołaja został skojarzony z reklamowym logo Coca-Coli. Coraz częściej mamy do czynienia z deformacją obrazu Świętego, przez mnożenie jego karykatur (np. Mikołajki – młode dziewczęta, skąpo ubrane w strój nawiązujący do Mikołaja z Coca-Coli).

Tymczasem, św. Mikołaj – z racji pamięci o jego miłosiernych czynach i wierności Ewangelii – jest pięknym wzorem chrześcijanina. Jego osoba łączy dwie Tradycje chrześcijańskie, wytworzone na gruncie bolesnego rozłamu. W osobie tego Świętego, chrześcijański Wschód i Zachód jawią się jako jedna wspólna duchowych potomków w wierze. Ten Święty uczy także miłości prawdziwie chrześcijańskiej, która nie szuka poklasku, przez którą człowiek staje coraz bardziej podobny do Chrystusa dającego siebie w zbawczej ofierze Bogu Ojcu i ludziom. On także wskazuje na wartości ewangeliczne współcześnie lekceważone i zapomniane.

Troska o odnowę wizerunku św. Mikołaja biskupa pobudziła środowisko teologów katolickich do dyskusji interdyscyplinarnej, w której wzięli udział zaproszeni przedstawiciele różnych specjalności: znawcy tematyki dotyczącej chrześcijańskiego Wschodu; historycy i historycy sztuki, literaturoznawcy, medioznawcy, bibliotekoznawcy, teologowie. Problemy z obszaru tematyki mikołajowej, zauważone przez uczestników dyskusji, dotyczą naglącej potrzeby odnowienia wizerunku św. Mikołaja w kulturze cywilizacji zachodniej. Chodzi o przywrócenie temu wizerunkowi treści chrześcijańskich, ukazanie przez niego prawdziwych wartości humanistycznych, korektę wypaczeń upowszechnianych i utrwalanych w konsumpcjonizmie przedsiębiorców i megalomanii twórców kultury masowej.

Charyzmaty św. Mikołaja

Miłosierdzie

W Polsce istnieją przedsięwzięcia społeczne o profilu charytatywnym, kształtowane w oparciu o mikołajowy symbol ofiarności (np. Szlachetna paczka, Fundacja św. Mikołaja). Jakże jeszcze obszary we współczesnej kulturze masowej – oprócz dzieł charytatywnych – można by dynamizować w oparciu o mikołajowy fenomen ofiarności? Niech to pytanie będzie zachętą dla Czytelnika do zastanowienia się nad przejawami akcji społecznych, które znajdują odniesienie do miłosierdzia chrześcijańskiego, a są w jakiś sposób inspirowane postacią Świętego.

Autorytet wychowawczy

Znany jest zwyczaj obdarzania prezentami w okresie liturgicznym związanym z Bożym Narodzeniem – między 6 a 25 grudnia. Czy jest on właściwie wykorzystywany wychowawczo? Kiedyś, prezenty mikołajowe były pojmowane jako nagroda za dobre sprawowanie dziecka – czy tak jest nadal? Budziło się w ten sposób szacunek dla autorytetów oraz uczyło jak ważne w życiu jest dobre postępowanie. Prawo do świątecznego prezentu za dobre sprawowanie motywowało dzieci do posłuszeństwa wobec rodziców i zachowania zgodnie z normami etycznymi wychowania chrześcijańskiego. Czy dzisiaj z takiego prawa korzystają tylko „grzeczne” dzieci, czy wszystkie, a może tylko z rodzin zamożnych?

Gospodarność i zarządzanie

W dawnym kulcie, św. Mikołaj był uważany za patrona kupców i rolników. W jaki sposób odnowić obraz Świętego Biskupa, aby uczynić go patronem współczesnych przedsiębiorców, producentów, sprzedawców. W związku z tym pojawia się pytanie o to, jakie atrybuty św. Mikołaja można by interpretować w kategorii charyzmatów chrześcijańskich potrzebnych do zarządzania gospodarką „świecką”? Co jest potrzebne naszej gospodarce, aby stawała się bardziej przyjazną obywatelowi, a co symbolicznie wskazuje postać, życie i kult św. Mikołaja? Artykuły opublikowane w niniejszej książce są wynikiem refleksji kilkunastu specjalistów poszukujących odpowiedzi na te pytania. Niemniej, pytania są stawiane dalej, Czytelnikowi.

Odpowiedzialność za ojczyznę

Św. Mikołaj jest też uznany za patrona podróżujących, żeglarzy, marynarzy. W Polsce mierzymy się z problemem masowej emigracji, zwłaszcza ludzi młodych. Gremia polityczne, odpowiedzialne za taki stan, nie potrafią zaradzić zaistniałej sytuacji. W związku z powyższym, można by ukazać fenomen św. Mikołaja – niejako wykorzystując popularność tej postaci w kulturze masowej – do budzenia świadomości patriotycznej, związanej z odpowiedzialnością za tworzenie kultury narodowej. Tym bardziej, że św. Mikołaj jest uznany za patrona kilku państw-narodów (Rosja, Grecja, Sycylia, Lotaryngia). W jaki sposób utworzyć „fenomen mikołajowy” wspierający realizację celów patriotycznych? To pytanie jest skierowane przede wszystkim do wychowawców, nauczycieli, duszpasterzy. Sugestie odpowiedzi Czytelnik znajdzie w monografii.

Czystość seksualna

Sfera seksualna, jakże ważna w rozwoju osoby, jest coraz bardziej traktowana na równi z dobrami materialnymi, skierowanymi na realizację i rozwój potrzeb hedonistycznych. Tymczasem, nauka chrześcijańska – upowszechniająca wartości personalistyczne, które tworzą prawdziwy humanizm – promuje czystość seksualną, nadającą życiu ludzkiemu porządek etyczny i moralny w sferze relacji międzyludzkich. Św. Mikołaj może dawać wsparcie w wychowaniu seksualnym – o którym dzisiaj tak wiele się mówi. Znany jest on jako ofiarodawca posagu dla ubogich panien. Jednak, czy wystarczająca jest wiedza na temat motywów tego czynu, że tym samym Święty Biskup uchronił dziewice przed oddaniem ich do domu publicznego? Jak wykorzystać ten gest Świętego, aby wydobyć piękno wartości chrześcijańskich? Zwłaszcza rodzice i katecheci znajdą w książce inspirację do pogłębienia refleksji na ten temat.

Święty Mikołaj wśród współczesnych

Charyzmat św. Mikołaja jest aktualny w naszej epoce, zwłaszcza w kulturze chrześcijańskiej. W tym ujęciu, św. Biskup z Myry prezentuje się jako:

- obrońca cnót chrześcijańskich, zwłaszcza czystości przedmażeńskiej.
- patron działań ekumenicznych, zwłaszcza skłaniający do wspólnego odczytywania Objawienia Bożego w Ewangelii.
- obrońca przed wszelkiego rodzaju atakami złych duchów.
- nauczyciel i wzór miłości chrześcijańskiej, polegającej na ofierze składanej drugiemu człowiekowi z zachowaniem skromności własnej osoby.
- patron przedsiębiorców i zarządzających gospodarką, wspomóżyciel-orędownik u Boga oraz nauczyciel humanizmu, w którym dobra materialne są podporządkowane prawdziwemu dobru człowieka.

Niniejsze opracowanie zbiorowe składa się z czterech części, gromadzących wypowiedzi specjalistów na temat śladów św. Mikołaja obecnych w historii, w literaturze i sztuce oraz w kulcie. Autorzy podejmują także refleksję teologiczną nad aktualnością problematyki mikołajowej w ekumenicznej, duszpasterskiej i katechetycznej działalności Kościoła. Dyskusja i przedstawione materiały odsłaniają szerszą perspektywę tematyki mikołajowej, która nie została wyczerpana w książce. Niemniej, może inspirować do rozwinięcia wątków katechetycznych, kaznodziejskich, duszpasterskich, które uwzględniają kontekst kerygmacyjny realizowany w ramach duszpasterstwa parafialnego, ewangelizacji poprzez media internetowe oraz ożywiania pobożności ludowej.

Katarzyna Parzych-Blakiewicz